

Др Срђан Владетић, ванредни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 628.1/.2(37)
DOI: 10.46793/XVMajsko.469V

ФРОНТИНОВ ОСВРТ НА ПОЛОЖАЈ СТАРАТЕЉА РИМСКОГ ВОДОВОДА (*CURATOR AQUARUM*)*

Резиме

Подстакнут Агрипиним достигнућима Август је после његове смрти (12. године п.н.е.) установио сталну службу водоснабдевања на чијем челу је био старатељ водовода (*curator aquarum*) којег на више места помиње Фронтин (старатељ водовода у доба Нерве, 97. – 98. године), у свом делу „О римском водоснабдевању” (*De aquaeductu urbis Romae*). Имајући у виду надлежности старатеља водовода, а нарочито овлашћење издавања дозвола за коришћење воде приватним лицима, њихове биографије, услове које су морали да испуне, друштвени статус и трајање мандата, у раду ће бити указано на стварни положај старатеља водовода у римском систему управљања.

Кључне речи: стари Рим, Фронтин, водовод, *curator aquarum*.

Познато је да су старим Римом текли милиони литара воде која, је на различите начине била доступна свим грађанима. У ту сврху, почевши од Агрипиног неформалног управљања водоснабдевањем (33. године п.н.е.), оформљене су две групе робова које су радиле на одржавању аквадуката (најпре државна група, а од времена Клаудија и царска група), изграђени су нови и поправљени постојећи водоводни системи и пратећи објекти (фонтане, купатила), одређене су сврхе за које се користила вода и категорије корисника, рационализована дистрибуција и потрошња воде и установљена стална служба (*cura aquarum*) на челу са старатељем водовода (*curator aquarum*) која се бавила питањима водоснабдевања града Рима.

Према речима Фронтина, старатељ водовода морао је да обавља своје дужности са посебном пажњом како би допринео здрављу, комфору и

* Рад је написан у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Крагујевцу "XXI век – век услуга и Услужног права", бр. 179012, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

безбедности грађана Рима.¹ Ради постизања ових циљева старатељ водовода морао је у оквиру својих надлежности да се бави питањима превенције оштећења и одржавања аквдуката, потребне количине и квалитета воде, што, само по себи, подразумева руковођење великим бројем људи – од његових помоћника (*adiutores*), па све до најпростијих радника. Уз то, он (или peregrinus претор у његовом одсуству) је одређивао казне за оштећења аквдуката и илегално коришћење воде. Такође, у надлежности старатеља водовода било је и право на додељивање дозвола за коришћење воде појединцима (*ius aquae caduce*), све док Август то право није приписао искључиво владару.²

Из наведених надлежности могло би се претпоставити да је пред старатељем водовода био веома сложен задатак који захтева нарочита стручна знања, вештине и искуство. Међутим, низ чињеница ову претпоставку чини прилично сумњивом.³

Фронтин наводи имена старатеља водовода, укупно њих 17 до његовог доласка на то место.⁴ Међутим, скоро сви старатељи, пре него што су ступили на ту дужност, бавили су се неким другим занимањима. Месала Корвин (*Messalla Corvinus*) био је угледни писац, песник, војсковођа и говорник раскошног латинског стила на који се угледао и сам Тиберије.⁵ Атеј Капито (*Ateius Capito*), био је познати правник. Кокцеј Нерва (*Cocceius Nerva*), славни правник, главни представник правне школе прокуленаца, деда цара Нерве, лични пријатељ Тиберија и један од чланова скромне свите која је пратила Тиберија на Капри (*Capri*).⁶ Л. Калпурније Пизон (*L. Calpurnius Piso*), био је војсковођа и градски префект.⁷ Дидије Гал (*Didius Gallus*), такође, војсковођа.⁸ Домиције Афер

¹ Фронтин, 2 (Herschel, C., *The Two Books of Water Supply of the City of Rome of Sextus Julius Frontinus*, Longmans, Green, and CO., New York, London, Bombay and Calcutta, 1913).

² Фронтин, 69, 72, 75-77, 91-92, 99, 119-130.

³ Bruun, C., *The Water Supply of Ancient Rome, A Study of Roman Imperial Administration*, Societa Scientiarum Fennica, Helsinki, 1991, стр. 183-184.

⁴ Фронтин, 102

⁵ Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest Rimskih Careva*, Tiberije 70, preveo, uvod i bilješke napisao S. Hosu, Naprijed, Rijeka, 1978.

⁶ Корнелије Тацит, *Анали*, 4, 58, превела Љиљана Црепајац, 2000, Београд; Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest Rimskih Careva*, Tiberije 40, preveo, uvod i bilješke napisao S. Hosu, Naprijed, Rijeka, 1978.

⁷ Тацит, 3, 68 (нап. 162) и 15, 18.

⁸ Тацит, 12, 15

(*Domitius Afer*), правник, бивши претор и блистави представник судског беседништва.⁹

Поред тога, од 17 старатеља водовода које је набројао Фронтин, њих осморица су имали титулу проконзула различитих провинција, која је представљала кулминацију политичке каријере једног сенатора.¹⁰

Дидије Гал (проконзул Сицилије и Африке или Азије),¹¹ Калпурније Пизон (проконзул Африке),¹² Вибије Крисп (*Vibius Crispus* – проконзул Африке),¹³ Фонтеј Агрипа (*Fonteius Agrippa* – проконзул Африке),¹⁴ Помпеј Силва (*Pompeius Silvanus* – проконзул Азије),¹⁵+ Тамп Флавије (*Tamptius Flavianus* – проконзул Паноније),¹⁶ Ацил Авиола (*Acilius Aviola* – проконзул Азије),¹⁷ Секст Јулије Фронтин (проконзул Британије).¹⁸

Такође, посао старатеља водовода никада није захтевао пуно радно време. Они су морали одвојити по један квартал у години ради обављања својих дужности, а у преосталом периоду могли су се бавити неким другим пословима или одсуствовати из Рима.¹⁹ На пример, Атеј Капито, постао је *curator aquarum* 13. године н.е. и био на тој функцији до 23. године н.е. Њему је Тиберије (*Tiberius*) наложио да заједно са Луцијем Арунцијем (*Lucius Aruntius*) обузда набујали Тибар. Из тог разлога, у доба Клаудија (15. н.е.), именован је и на место *curator riparum et alvei Tiberis* (старатеља обале и корита Тибра), те је држао обе службе истовремено.²⁰ Калпурнију Пизону, уз дужност старатеља водовода, (59 – 63 године), Нерон је наложио учешће у трочланој комисији којој је поверена брига о

⁹ Тацит, 4, 52; 14, 19. Види и Rodgers, R. H., *Curatores Aquarum*, Harvard Studies in Classical Philology, Vol. 86 (1982), Department of the Classics, Harvard University; Bruun, С., *нав. дело*, стр. 176.

¹⁰ Bruun, С., *нав. дело*, стр. 175.

¹¹ Ashby, T., *The Aqueducts of Ancient Rome*, Clarendon Press, Oxford, 1935, стр. 19; Aicher, P.J., *Guide to the Aqueducts of Ancient Rome*, Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., Wauconda Illinois, 1995, стр. 24.

¹² Kornelije Tacit, *Historije* 4, 38, priredio i preveo Josip Miklić, Latina et Graeca, Zagreb, 1987.

¹³ *Pliny Natural History* 19, 4, with an English Translation in ten Volumes by Rackham, H., Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press – William Heinemann LTD, London, 1961.

¹⁴ Tacit, *Historije* 3, 46.

¹⁵ Тацит, *Анали*, 13, 52.

¹⁶ Tacit, *Historije*, 2, 86.

¹⁷ Rodgers, R. H., *нав. дело*, стр. 177.

¹⁸ Kornelije Tacit, *Германија* – Агрикола 17, Београд, 1969. Види и Bruun, *нав. дело*, стр. 175 (нап. 3).

¹⁹ Фронтин, 101; Ashby, *нав. дело*, стр. 20.

²⁰ Тацит, *Анали*, 1, 76, превела Љиљана Црепајац, 2000, Београд.

државним приходима.²¹ Дидије Гал је ратовао против босфорског краља Митридата, свргнуо га и протерао за време боравка на месту старатеља водовода (38 – 49 године). Међутим, руковођење службом водоснабдевања није било спојиво са важним државним функцијама, као што је конзулство.²²

Што се тиче доласка и одласка на место старатеља водовода могу се уочити неке недоследности. На почетку, старатељи водовода именовани су доживотно, наравно, не узимајући у обзир Агрипу као првог неформалног старатеља који је то место држао захваљујући пријатељству са Августом и сопственом богатству. Од момента постављења па до своје смрти на тој функцији било је првих осам старатеља водовода: Месала Корвин, као први старатељ сталне службе водоснабдевања (11. године п.н.е. – 13. године н.е.), Атеј Капито (13. – 23. године), Тарије Руф (*Tarius Rufus*, 23. – 24. године), Кокцеј Нерва (24. – 33. године), Октавије Лен (*M. Octavius Laenas*, 34. – 37. године), М. Порције Катон (*M. Portius Cato*, ? – 38. године), Дидије Гал (38. – 49. године) и Домиције Афер (49. – 59. године).²³ Доласком Нерона на власт започиње период у ком су се старатељи водовода на тој функцији задржавали врло кратко. На пример, Калпурније Пизо (59. – 63. године), Петроније Турпилијан (*Petronius Turpilianus*, 63. – 64. године), Вибије Крисп (68. – 71. године), Секст Јулије Фронтин (97 – 98 године), Помпеј Силва (*Pompeius Silvanus*, 71. – 73. године) и др.²⁴

Надлежности старатеља водовода, такође, изазивају сумњу у погледу њиховог положаја. У прописима из тог периода нигде се не могу наћи прецизно наведене дужности старатеља водовода. Чак, ни Фронтин, иако је уложио велики напор, није у свом делу „*О водоснабдевању Рима*” изложио на једном месту опис послова старатеља водовода, већ је то мозаично навео.²⁵ Ова чињеница изазива недоумице у науци, те су неки од аутора претпоставили да су старатељи своје послове обављали спорадично, односно само у случајевима када то захтевају потребе.²⁶

Једна од најзначајних надлежности – одобравање дозвола за коришћење воде приватним лицима, врло кратко је била у рукама

²¹ Тацит, *Анали*, 3, 68 (нап. 162) и 15, 18.

²² Тацит, *Анали*, 12, 15 и 40. Види о овоме Asby, 20 Bruun, С., *нав. дело*, стр. 176; Aicher, P.J., *Guide to the Aqueducts of Ancient Rome*, Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., Wauconda Illinois, 1995, стр. 24; Владетић, С., *Curator aquarum и особље водоводне службе у старом Риму*, Зборник радова: Услуге и услужна правила, Крагујевац, 2016, стр. 469.

²³ Фронтин, 102

²⁴ Фронти, 102,

²⁵ Фронтин, 1-2,

²⁶ Peachin, M., *Frontinus and the curae of the curator aquarum*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2004, стр. 103-108.

старатеља водовода. Практично, само је Агрипа, као неформални старатељ (33. – 12. године п.н.е.), имао право на издавање ових дозвола. После његове смрти, Август је едиктом (*edictum*) одредио права оних лица која су по Агрипиним књигама уживали право на коришћење воде и прописао да целокупно снабдевање водом града Рима зависи искључиво од његовог одобрења, које добија назив *beneficium*, повластица.²⁷

Фронтин у свом делу наводи да за разумног човека нема већег понижења од тога да обавља службене дужности према упутствима његових помоћника, односно да се нестручни старатељ водовода заклања иза њиховог практичног знања. Њихово искуство, каже Фронтин, иако неопходно за обављање послова из области водоснабдевања, ипак, би требало да буде само једна врста помоћи и алатка старатељу водовода у вршењу његових дужности.²⁸ Из овог текста јасно произилази да се у погледу оспособљености старатеља водовода Фронтин позива на праксу карактеристичну за цео први век нове ере (та пракса се одржала и после Фронтина), односно да се за постављање неког лица на ову функцију нису тражила никаква посебна стручна знања, вештине и искуство. Као што се показало многи од старатеља били су угледни правници, бивши претори, војсковође, говорници, писци и песници. Многи од тих старатеља врло често су били одсутни из Рима у дужем периоду, нарочито када су војсковође биле на челу ове службе. Тако нешто је било могуће јер су помоћници старатеља били технички оспособљени, односно поседовали су знања и искуства потребна за обављање послова на одржавању система у одсуству старатеља. Зато се може претпоставити да су се готово сви старатељи водовода у обављању редовних послова ослањали на знања својих помоћника. Да је служба могла да функционише и у његовом одсуству потврђују и одредбе Квинцијевог Закона о водоводима (*lex Quinctia de aqueductibus*) који се бави питањима одржавања водоводних система, превенцијом оштећења и предвиђа казне за оштећења аквадуката и других грађевина повезаних са водоснабдевањем Рима. Решавање ових питања предато је у надлежност старатеља водовода (*curator aquarum*), а уколико га нема, бригу о томе водио је перегрински претор (*praetor peregrinus*).²⁹

Смањивање мандата старатеља, прелазак овлашћења издавања дозвола за коришћење воде са старатеља водовода на владара, непостојање услова стручне квалификације говори о политичком значају ове службе и жељи владара да ову службу укључи у његов лични систем управљања,

²⁷ Фронтин, 99.

²⁸ Фронтин, 2

²⁹ Фронтин, 129.

кроз коју ће, у знак почести, проћи велики број личности сенаторског ранга и тиме се задобити њихова наклоност.³⁰

*Srđan Vladetić, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

FRONTINUS OVERVIEW ON THE POSITION OF THE CURATOR AQUARUM IN ANCIENT ROME

Summary

After the Agrippa's death (12 B.C.) and encouraged with his achievements August has established permanent service for maintenance of water supply. That service has been governed by the curator aquarum mentioned by the Frontinus on the several occasions in his peace "De aquaeductu urbis Romae". Having in mind position of the curator aquarum, particularly the fact that he was entitled for issuing the licenses for using of water to the private individuals, their biographies, criteria they have to meet to be on that position, their social status and duration of their mandate in this work the actual position of curator aquarum will be presented.

Key words: *ancient Rome, Frontinus, water supply system, curator aquarum*

Литература

- Ashby, T., *The Aqueducts of Ancient Rome*, Clarendon Press, Oxford, 1935.
Aicher, P. J., *Guide to the Aqueducts of Ancient Rome*, Bolchazy-Carducci Publishers, Inc., Wauconda Illinois, 1995.
Bruun, C., *The Water Supply of Ancient Rome, A Study of Roman Imperial Administration*, Societa Scientiarum Fennica, Helsinki, 1991.
Владетић, С., *Curator aquarum и особље водоводне службе у старом Риму*, Зборник радова: Услуге и услужна правила, Крагујевац, 2016.

³⁰ Ashby, T., *нав. дело*, стр. 24.

- Gaj Svetonije Trankvil, *Dvanaest Rimskih Careva*, Tiberije 70, preveo, uvod i bilješke napisao S. Hosu, Naprijed, Rijeka, 1978.
- Корнелије Тацит, *Германија* – Агрикола, Београд, 1969.
- Корнелије Тацит, *Анали*, превела Љиљана Црепајац, Београд, 2000.
- Kornelije Tacit, *Historije*, priredio i preveo Josip Miklić, Latina et Graeca, Zagreb, 1987.
- Peachin, M., *Frontinus and the curae of the curator aquarum*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2004.
- Pliny Natural History*, with an English Translation in ten Volumes by Rackham, H., Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press – William Heinemann LTD, London, 1961.
- Rodgers, R. H., *Curatores Aquarum*, Harvard Studies in Classical Philology, Vol. 86 (1982), Department of the Classics, Harvard University.
- Herschel, C., *The Two Books of Water Supply of the City of Rome of Sextus Julius Frontinus*, Longmans, Green, and CO., New York, London, Bombay and Calcutta, 1913.